

Sběrné středisko Bedřichov v letech 1945–1947 aneb Internovní zařízení pro Němce na Havlíčkovobrodsku / Internment camp Bedřichov in the years 1945-1947 or Detention camp for Germans in the Havlíčkův Brod region

Jan Karel

Abstrakt

Tato studie pojednává o sběrném středisku v Bedřichově v tehdejším politickém okrese Havlíčkův Brod. Toto zařízení vzniklo v roce 1945 a svoji činnost ukončilo roku 1947. Sloužilo výhradně pro internaci osob německé národnosti, na které se vztahovalo poválečné vysídlení. Studie se především zabývá činností tohoto střediska, jeho vnitřní správou a životem uvnitř.

Abstract

The present study deals with the internment camp in Bedřichov in former political district Havlíčkův Brod. This facility arose in the year 1945 and ended its activity in the year 1947. It served solely for the detention of the persons of German nationality affected by the post-war expulsion. The study deals, in particular, with the activity of this camp, its internal management and life inside.

Klíčová slova: Havlíčkovobrodsko, odsun, Němci, sběrné zařízení, českoněmecké vztahy.

Keywords: Region Havlíčkův Brod, expulsion, Germans, internment camp, Czech-German relations.

Úvod

V této krátké studii budu popisovat sběrné středisko Bedřichov určené pro internaci německé populace, která měla být vysídlena bezprostředně po konci druhé světové války. Práce je tedy situována do let 1945–1947 v tehdejším politickém okrese Havlíčkův Brod a mapuje spíše „organizovaný“ odsun. Při tomto bádání se nabízí využití komparativního přístupu, neboť zkoumaný politický okres měl dvě části. V jedné z nich byl německý živel dominantní. Příklad pro tuto část může být okolí Štoků, jejichž podstatná část zasahovala do tzv. jihlavského národnostního ostrova. V druhé části, tedy v okolí Polné a Havlíčkova Brodu, byl spíše v menšině.

V politickém okrese Havlíčkův Brod byla celkem tři zařízení pro internaci civilních Němců⁷² (Bartoušov, Bedřichov, Štoky). Z důvodu rozsahu práce nebudu brát v potaz internační tábory pro německé válečné zajatce, i když by určitě také stály za systematické probádání. Pro účely této studie také pomínu zbylá dvě civilní střediska v Bartoušově a Štokách.

Hlavním předmětem zájmu je ozřejmit fungování střediska. Nejprve se zaměřím na to, jak vlastní středisko vůbec vypadalo, z kolika bylo tvořeno částí atp. Po této úvodní pasáži objasním činnost dozorců a personálu střediska. Nejvíce mě zajímá, jací lidé tyto činnosti vykonávali a co bylo jejich pracovní náplní. Neopomenu ozřejmit chod střediska a život uvnitř. Dále popíši sociální, hygienické a zdravotnické zázemí. Jedna z pasáží práce je věnována stravování. Studii zakončím problematikou likvidace střediska, včetně statistických údajů o počtech Němců prošlých střediskem. Pro přehlednost práce jsem vytvořil několik přehledových tabulek.

Příspěvek je převážně založen na archivním výzkumu a opírá se o archivní materiály z následujících archivů: Státní okresní archiv (SOKA) Havlíčkův Brod, SOKA Jihlava, Archiv bezpečnostních složek (ABS) Praha/Kanice, Národní archiv (NA) a Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR). Získané poznatky byly doplňovány a konfrontovány s odbornou literaturou.⁷³ Ve studii vycházím zejména

⁷² Po druhé světové válce existovaly tři typy středisek určených pro Němce. Jednalo se o internační – pro osoby, které měly soudit mimořádné lidové soudy, sběrné – pro osoby určené k odsunu, pracovní – pro Němce určené na práci.

⁷³ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa, 1945–1947*. Praha, 1991.

z oficiálních pramenů, neboť prameny osobní povahy se prakticky nedochovaly. Prameny úřední provenience nepodávají svědectví o mnohdy žalostných podmínkách a chování dozorců ve střediscích. Jsem si vědom úskalí úředních dokumentů a jednostranného pohledu, který přináší. Pro výzkum svědectví „z druhé strany“ se nabízí metoda orální historie. Ovšem zde se naskytl problém s absencí pamětníků, kteří byli ve středisku internováni. Příslušní pamětníci totiž byli vysídleni nebo již zemřeli, proto jsem tuto metodu nemohl aplikovat, ačkoliv by svědectví narátorů přispělo k lepšímu porozumění života internovaných Němců.

Výzkumu vysídlení se věnují čeští i němečtí badatelé. Od německých badatelů, kteří nazírají na problematiku nezaujatě, je třeba odlišit „vysídlenecký“ diskurs. Mezi představitele nezávislého diskursu můžeme zařadit např. Detlefa Brandese⁷⁴ či manželé Hahnovi.

Pro výraznou objektivitu je třeba vyzdvihnout práci manželů Hahnových.⁷⁵ Jejich dílo *Die Vertreibung im deutschen Erinnern: Legeden, Mythos, Geschichte*⁷⁶ vyšlo již v roce 2010 a doposud nebylo přeloženo do češtiny.⁷⁷ Ve své práci kritizují

STANĚK, T. *Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu - srpnu 1945*. Praha, 1996.

STANĚK, T. *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha, 2005.

STANĚK, T. *Tábory v Českých zemích 1945–1948*. Opava, 1996.

GLASSHEIM, Eagle. *Cleansing the Czechoslovak Borderlands: Migration, Environment, and Health in the Former Sudetenland*. Pittsburgh, 2016.

KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha, 2015.

GLASSHEIM, Eagle. *Cleansing the Czechoslovak Borderlands: Migration, Environment, and Health in the Former Sudetenland*. Pittsburgh, 2016.

KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha, 2015.

⁷⁴ BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhlášení 1938–1945: Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*. Praha, 2002.

⁷⁵ HAHN, Eva. *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*. Praha, 1996.

HAHN, E. – HAHN, Hans. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Praha, 2002.

⁷⁶ HAHN, E. – HAHN, H. *Die Vertreibung im deutschen Erinnern: Legeden, Mythos, Geschichte*. Paderborn – München – Wien – Zürich – Schöningh, 2010.

⁷⁷ K této monografii manželů Hahnových viz ŠAFAŘÍK, Petr. *Mýty a legendy o nuceném vysídlení Němců. Zásadní analýza německého „vzpomínání a zapomínání“*. In *Soudobé dějiny* 20, 2013, č. 3, s. 415 – 444.

nadsazené počty německých obětí během tzv. „divokého“ odsunu a nabádají k větší verifikaci pramenů.

Při provádění metody orální historie se oba badatelé nespokojili pouze s výpověďmi narátorů, neboť prý vedou k vytváření mýtů a legend. Totéž je možné pozorovat v českém prostředí, kde v pracích opírajících se pouze o výpovědi pamětníků vzniká větší obraz nenávisti k Němcům.

2. Konec války na Havlíčkovodsku

Těžko si dnes naše generace představí silnou nenávist ke všemu „německému“, která se nejvíce projevila bezprostředně po konci války. Stejně tak si stěží představíme, jak se museli cítit nevinní, na kterých bylo během pohnutých květnových dnů pácháno násilí. Dlouhých šest let pod patronátem Třetí říše si zkrátka vybralo svou daň a ze sousedů z jedné obce byli rázem nepřátelé na život a na smrt. Německé etnikum usídlující se v českých zemích už ve 13. století mělo být během procesu tzv. „národní očisty“ vysídleno za hranice Československa. Nejinak tomu bylo i na Havlíčkovodsku.⁷⁸

Město Havlíčkův Brod se nachází v Kraji Vysočina. Je vzdálené asi 23 km od krajského města Jihlava. Název Havlíčkův Brod pochází až z května 1945, kdy byl během tohoto revolučního období přejmenován. Zhruba od roku 1310 se město jmenovalo Německý Brod (*Deutschbrod*, též *Deutsch Brod*).⁷⁹ Prakticky až do roku 1422 byli Němci ve městě ve většině, avšak při obléhání města Janem Žižkou prchla převážná část německého obyvatelstva pryč a Německý Brod se stal „českým“ Německým Brodem.⁸⁰

V roce 1945 byl obnoven politický okres Havlíčkův Brod zhruba ve stejných hranicích jako před rokem 1939. Pouze připomínám, že politický okres byl tvořen

⁷⁸ Pojmem „Havlíčkovodsko“ myslím celý politický okres Havlíčkův Brod, který byl tvořen třemi soudními okresy (Havlíčkův Brod, Štoky, Polná).

⁷⁹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *České dějiny, díl I/5: Středověká kolonisace v zemích českých*. Praha, 1938, s. 1205.

⁸⁰ KVAŠ, Karel. *Husitská doba na Havlíčkovodsku v událostech a památkách*. Havlíčkův Brod, 1974, s. 11-13.

třemi soudními okresy: Havlíčkův Brod, Štoky a Polná. Politický okres čítal celkem 94 obcí. O zastoupení německého etnika z roku 1930⁸¹ pojednává následující tabulka.

Tabulka č. 1 Zastoupení německého etnika v soudních okresech z roku 1930⁸²

Soudní okres	Počet obyvatel	Z toho Němců	Procento Němců
Německý Brod	26 113	210	0,8 %
Štoky	17 007	7 739	45,5 %
Polná	8 444	169	2 %
CELKEM	51 564	8 118	15,74 %

Ve zkoumaném politickém okrese nebyl v roce 1930 německý živel dominantní. Vyšší procento Němců je patrné pouze v soudním okresu Štoky. To je dáno tím, že se tento okres nacházel v tzv. jihlavském národnostním ostrově, kde byli Němci dominantní. Další sčítání lidu proběhlo až v roce 1940 a už bylo plně v režii nacistických orgánů.

Tabulka č. 2 Komparace Němců v soudních okresech v letech 1930 a 1940

Soudní okres	Němci (1930) ⁸³	Němci (1940) ⁸⁴	Rozdíl
Německý Brod	210	1 109	899
Štoky	7 739	7 709	-30
Polná	169	250	81
CELKEM	8 118	9 068	950

⁸¹ Poslední předválečné sčítání lidu v Československu.

⁸² Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond č. 1799 Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (dále jen fond č. 1799), sign. 109-4/55. Mitteilungen des Statistischen der Sudetenländer 1869-1940. Band III: Süd-Böhmen. Band V: Mähren.

⁸³ NA Praha, fond č. 1799 Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (dále jen fond č. 1799), sign. 109-4/55. Mitteilungen des Statistischen der Sudetenländer 1869-1940. Band III: Süd-Böhmen. Band V: Mähren.

⁸⁴ NA Praha, fond č. 1799, sign. 109-2/84. Přehled počtu německého obyvatelstva v protektorátu k 1. 3. 1940 podle jednotlivých měst.

„Divoká“ fáze odsunu

Tzv. „divoký“ odsun není primárním tématem této práce, ale musím se o něm zmínit, protože bez něj by nebyla tato studie kompletní. To, co se dělo bezprostředně po konci druhé světové války, nemá v československých, ale ani světových dějinách obdoby. Na všechny Němce bez rozdílu padla kolektivní vina za válku a díky tomu se domácí obyvatelstvo po celé Evropě cítilo v právu se na německém etniku obohatit či si s ním jakkoliv jinak „vyřizovat účty“.

O „divokém“ odsunu lze hovořit ihned po skončení války až do srpna 1945, kdy proběhla Postupimská konference. Střízlivější odhady udávají, že během této fáze zemřelo 19 000-30 000 občanů německé národnosti.⁸⁵ Není proto divu, že někteří Němci před obavou z budoucnosti raději spáchali sebevraždu. Smrt vlastní rukou byl v této době celkem častý fenomén. Tuto cestu zvolilo během roku 1945 v českých zemích 5 558 Němců.⁸⁶ V politickém okrese Havlíčkův Brod došlo i k hromadným sebevraždám. Tyto případy jsou známy např. z Polné, Starých Hor, Šlapanova, Heroltic nebo z Jiřína.⁸⁷

V jihlavském národnostním ostrově probíhaly, jako po celém Československu, „vyčišťovací akce“ od veškerého německého živlu. V druhé půli května do Jihlavy zavítal ministr národní obrany (MNO) s členy 4. brigády 1. československého sboru ze SSSR. Tento sbor internoval zdejší Němce do určených táborů a od 9. června začalo jejich vysídlování k rakouským hranicím, kdy několikrát museli jít Němci pěšky. Odhaduje se, že takovýmto způsobem bylo vysídleno asi 10 000 Němců. Na vysídlování se osobně účastnil osvětový důstojník Juraj Julius Figura.⁸⁸ Později k tomuto aktu poznamenal: „*Urychleně jsme soustředili fašisty do*

⁸⁵ BRYANT, Chad. *Praha v černém: Nacistická vláda a český nacionalismus*. Praha, 2012, s. 221 – 224.

⁸⁶ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa, 1945–1947*. Praha, 1991, s. 55.

⁸⁷ BABKOVÁ, Teresa. Internace německého obyvatelstva během „divoké“ fáze nuceného vysídlení obyvatel německé národnosti, zrádců a kolaborantů z jihlavského jazykového ostrova očima pamětníků. In *Češi a Němci na Vysočině: Soužití, rozdělení, dialog, spolupráce: [Sborník příspěvků z česko-rakouské odborné konference]*. Havlíčkův Brod, 2014, s. 328.

⁸⁸ Osvětový důstojník 3. praporu automatčků a průzkumného oddílu 4. československé brigády 1. československého armádního sboru v SSSR. Figura se osobně podílel na „vyčišťovacích akcích“ na Jihlavsku, Havlíčkovobrodsku a Třebíčsku. Zúčastnil se Slovenského národního povstání a podílel se na osvobozování českých zemí a Slovenska – od Levoče do Prahy. Svým dopisem z dubna 1980

*lágru [...]. Kolem 15.000 fašistů muselo být urychleně izolováno a potom postupně vystěhováno do jimi (sic!) tolik zbožňované III. Říše. S odsuny jsme ale nečekali na žádnou, ba ani na Postupimskou konferenci. Muselo se jednat. Na akce fašistů, musely přijít akce nás – osvoboditelů.*⁸⁹ Z jeho vyprávění je jasný pevný a neměnný postoj k tehdejší Němcům i 35 let po konci války: „*Jinak se to nedá říci, než tak, že němečtí fašisté v Jihlavě byli opravd-dově (sic!) svině /ač nerad užívám silná slova/. Ani ženy z toho nevyjímaje.*⁹⁰

Mimo armády zde samozřejmě operovaly Revoluční gardy (RG), v čele s Antonínem Pěnkavou z Třeště. Jejich záběr se nesoustředil pouze na Jihlavsko, ale také na Havlíčkobrodsko a Třebíčsko.⁹¹

Ihned po konci války v Evropě se na Havlíčkobrodsku při „vyčišťovacích akcích“ podílela Rudá armáda, vojáci 4. brigády 1. československého armádního sboru, místní bezpečnostní složky a různá „revoluční“ uskupení.⁹² Při květnových akcích zemřelo mnoho sovětských a rumunských vojáků. Během „osvobozování“ mezi 9. – 11. květnem zahynuli v okolí Havlíčkova Brodu čtyři vojáci. Během posledního květnového týdnu zemřelo jedenáct vojáků. Jejich smrt byla velmi často spojená s konzumací alkoholu, kdy vojáci pak neodborně manipulovali se zbraní nebo byli zastřeleni svými nadřízenými kvůli mravním deliktům.⁹³

O brutalitě členů RG svědčí mj. případ z obce Kamenná (*Bergersdorf*, soudní okres Štoky). Na louce „Budínka“ mezi Kamennou a Dobronínem (*Dobrenz*, soudní okres Štoky) byla v roce 2010 nalezena v hromadném hrobě více jak stovka kostí, patřící prokazatelně třinácti mužům. O jejich smrt se postarali místní členové RG, když kolem 20. května 1945 tyto muže (místní sedláky německé národnosti) brutálně zavraždili zahradním náčiním na louce za vsí. Všichni žili v Československu už před

reagoval na článek, který vyšel v časopisu *Vlasta*. V tomto článku, podle jeho slov, došlo k překrucování historie, proto měl potřebu se k němu vyjádřit.

⁸⁹ Státní okresní archiv Jihlava (dále jen SOKA Jihlava), Drobné písemnosti jednotlivců – F, 390/1980-KO. Bojové akce na očistu Vysočiny od fašistů 1945/V-VI, s. 3 (1980).

⁹⁰ SOKA Jihlava, Drobné písemnosti jednotlivců – F, 390/1980-KO. Bojové akce na očistu Vysočiny od fašistů 1945/V-VI, s. 3 (1980).

⁹¹ STANĚK, T. *Poválečné „excesy“*, s. 52.

⁹² STANĚK, T. *Poválečné „excesy“* s. 195.

⁹³ DRAŠNER, František. *Jak město ke svému čtvrtému názvu přišlo*. Havlíčkův Brod, 2005, s. 124.

rokem 1939. Všechny oběti byly členové NSDAP, nepodařilo se však prokázat, že by během protektorátu prováděly akce proti republice. V čele RG stál Robert Kautzinger starší. „Rudý ďábel“, jak se Kautzingerovi přezdívalo v období, kdy vedl skupinu RG, pak po válce spolupracoval s StB.⁹⁴

Revoluční gardy zrušilo MNO k 30. červnu 1945,⁹⁵ ale některé „partyzánské“ skupiny nadále pokračovaly v „očišťování“ zejména pohraničních oblastí. Proto muselo MV vydat výnos ze 3. srpna 1945, kde nařizuje „úplnou likvidaci zbytku revolučních gard, partyzánských jednotek a jiných podobných skupin, které často svémocně zasahovaly do výkonu bezpečnostní služby...“. Akce v pohraničí pak byly svěřeny do rukou Sboru národní bezpečnosti (SNB).⁹⁶

3. Internační a sběrná střediska

V červnu 1945 se připravovaly plány na provádění odsunu Němců za hranice Československé republiky (ČSR). Postupné vysídlování měla provádět československá armáda, přičemž první měli být odsunuti tzv. říšští Němci (o „typech“ Němců pojednává tabulka č. 3). Pro zadržené Němce byla budována různá internační a další střediska, ve kterých se měli shromažďovat a čekat na vysídlení. Odhaduje se, že na celém území ČSR vzniklo celkem 1 215 záchytných táborů, 864 pracovních a cca 215 věznic. Životní podmínky v táborech byly dost často žalostné. Ve střediscích se obvykle nacházely i děti. Od 9. srpna bylo zakázáno internovat děti mladší čtrnácti let. Stravy bylo málo a sociální zařízení nebylo rovněž na vysoké úrovni. Pobyt internovaným nezpříjemňovali ani samotní dozorcí, kteří byli velmi často agresivní. Není proto divu, že zpočátku tyto podmínky v táborech způsobovaly vysokou úmrtnost.⁹⁷ Do konce roku 1945 se ustanovily tři typy středisek pro Němce:

- I. Internační – pro lidi, které měly soudit MLS,
- II. Sběrná – pro lidi, kteří měli být brzy odsunuti,

⁹⁴ VYBÍHAL, Jiří. *Jihlavsko ve stínu říšské orlice*. Jihlava, 2012, s. 103-124.

⁹⁵ STANĚK, T. *Odsun*, s. 62.

⁹⁶ Archiv bezpečnostních složek Praha (dále jen ABS Praha), fond č. 304 Různé bezpečnostní spisy po roce 1945 (dále jen fond č. 304.), sign. 304-4-1. Pokyny o zrušení partyzánské činnosti a RG ze dne 7. 11. 1945.

⁹⁷ STANĚK, T. *Odsun*, s. 64-69.

III. Pracovní – pro lidi, na které se vztahovala pracovní povinnost.⁹⁸

V prvních poválečných měsících museli Němci, ale také Maďaři, dodržovat určité vyhlášky, nařízení a směrnice. Předtím, než se vůbec dostali do některých ze středisek, museli mít rukáv opatřen bílou páskou, na které bylo viditelné písmeno „N“ (jako Němec). Postupně jim byl zabavován majetek. Veškeré potraviny byly na příděl. Pro tento účel byly zřízeny potravinové lístky. Říšská marka (RM) byla v srpnu upravena v poměru 10:1 ke Kčs. Dále byl zaveden např. zákaz uzavírat sňatek s Němcem či Němkou, zákaz navštěvovat československé školy, zákaz vycházení po určené hodině, sdružování se na veřejných místech atp. Práva Němců, respektive Maďarů byla velmi podobná těm židovským v Protektorátu. Pro osoby německé národnosti platila pracovní povinnost. Pro muže byl stanoven věk 14 až 60 let, pro ženy 14 až 55. Přidělené práci se nevyhnuli ani váleční zajatci.⁹⁹

V politickém okresu Havlíčkův Brod vzniklo několik středisek různého druhu. Největší střediska vznikla v Bedřichově, Štokách a Bartoušově. Další tábory, ale menší, byly zbudovány ve Smrčné, Dvorcích a Českém Šicendorfu. Nakonec zůstaly jenom tři největší tábory. V Bedřichovském byla zřízena i nemocnice. O okolnostech budování táborů v regionu a o dobovém diskursu svědčí článek v Rudém právu z 8. listopadu 1946: „*Přednost bylo (sic!) dávana těm obcím, kde hrozilo nebezpečí, že Němci hospodářství zpusťší. Na jejich místa byli okamžitě dosazováni čeští národní správci okresní osídlovací komisí v Havlíčkově Brodě.*“¹⁰⁰

⁹⁸ SOKA Havlíčkův Brod, Sběrné středisko Bedřichov, kart. č. 2, inv. č. 20. Směrnice pro správu a hospodaření v internačních, pracovních a sběrných střediscích od MV z roku 1946.

K tomu dále: BABKOVÁ, T. *Internace*, s. 343.

⁹⁹ STANĚK, T. *Odsun*, s. 67; 79-83.

¹⁰⁰ NA Praha, fond č. 1261/2/14 Osídlovací komise při ÚV KSČ (KSČ – ÚV 23), arch. jednotka č. 380, s. 41. Článek z Rudého práva: „*Havlíčkobrodsko se zbavilo Němců*“ (8. 11. 1946).

Tabulka č. 3 „Typy“ (skupiny) osob německé národnosti v Protektorátu¹⁰¹

„Typ“ Němců	Německý ekvivalent	Atributy
Etničtí/protektorátní	<i>Volksdeutsche</i>	Osoby německé národnosti žijící v ČSR už před rokem 1939.
Říšští	<i>Reichsdeutsche</i>	Osoby německé národnosti, které se narodily v Říši, ale žily na území Protektorátu. Většinou osídlovaly lokality, odkud byli vysídleni Češi. Cítily se být nadřazeny všem ostatním skupinám.
Sudetští	<i>Sudetendeutsche</i>	Osoby německé národnosti žijící v pohraničí, tzv. Sudetech.
„Noví“	<i>Neudeutsche</i>	Osoby původně české národnosti, které přijaly německou národnost. Posléze jim bylo poněmčeno příjmení.
„Konjunkturní“	<i>Konjunkturdeutsche</i>	Osoby, které se přihlásily k německé národnosti poté, co Hitler ovládl takřka celou západní Evropu.

Střediska určená pro Němce – základní údaje

Veškerá výše zmiňovaná střediska zřizovalo, upravovalo a likvidovalo ministerstvo vnitra. Správou středisek byly pověřeny příslušné ONV, ve statutárních městech pak místní národní výbory (MNV). Lékařský dozor nad středisky provádělo ministerstvo zdravotnictví. Další ministerstva dohlížela na hospodaření s různým materiálem, podle jejich kompetencí. U zemských národních výborů (ZNV) měly být zřízeny zvláštní oddělení pro všechny typy středisek. V čele stanul zemský velitel, který byl členem

¹⁰¹ KAREL, Jan. *Německá menšina na Německobrodsku 1939–1945*. Pardubice. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Ústav historických věd, 2015, s. 33–34.
Vedoucí bakalářské práce: PhDr. René Novotný.

SNB. S velitelem úzce spolupracovali tzv. odborní referenti: technický, zásobovací, zdravotní aj.

- a) *Zemský velitel* – měl zodpovědnost nad dodržováním směrnic vydanými MV. Dále měl vykonávat dozorčí službu, spravovat tábory a dohlížel v nich na kázeň.
- b) *Technický referent* – schvaloval návrhy na výstavbu, přístavbu a přestavbu středisek. Tyto akce zastřešoval jak technicky, tak rozpočtově. V kompetencích měl i vydávání nájemních smluv se ZNV, kdy zastupoval MV.
- c) *Zásobovací referent* – dbal na plynulé zásobování středisek. Opět musel dodržovat pokyny od příslušných ministerstev.
- d) *Zdravotní referent* – v jeho kompetenci bylo dbát na dodržování předpisů vydané MV či ministerstvem zdravotnictví. Dále se měl starat o přijatelné hygienické podmínky v táborech, aby se zamezilo šíření epidemií.
- e) *Zvláštní referent* – měl na starosti zásobování středisek materiálem, který si nemohly opatřit samy podřízené orgány atp.

Personál středisek

Funkci zemského velitele střediska zastával aktivní příslušník SNB či bývalý člen SNB v důchodu. Ovšem u sběrných či pracovních táborů mohl být velitelem stálý pracovník ONV či úřadu národní bezpečnosti. Za celý chod tábora zodpovídal velitel střediska. Dále měl na starosti např. bezpečnost, kázeň, organizaci, hospodaření, zdravotní stav příslušníků atp. Velitel samozřejmě musel dodržovat vydané směrnice z ministerstev, vedl různé kartotéky, služební knihy atp.

Pod funkcí velitele existovala funkce tzv. vrchního dozorce, který byl zároveň zástupcem velitele, ale mohl být i hospodář a lékař. Celý strážní sbor měli nejlépe zastávat příslušníci SNB, ovšem v pracovních a sběrných střediscích mohl být sbor doplněn o „spolehlivé“ civilní osoby. Každý tábor měl mít svého hospodáře. U větších táborů se počítalo s několika osobami, které by tuto funkci zastávaly. Ve střediscích se měl nacházet lékař s adekvátním počtem ošetřovatelů nebo ošetřovatelek. Na lékaře dohlížel tzv. úřední lékař ONV. Ten měl dbát na dodržování

zdravotních předpisů a na dodržování směrnic vydaných ministerstvem zdravotnictví či MV. Úřední lékař zásoboval středisko potřebným zdravotnickým materiálem.¹⁰²

Dozorci ve střediscích

Funkce dozorce byla vymezena služebním řádem vydaným MV. Již jsem se zmínil, že dozorci měli být nejlépe členové SNB. Pokud to bylo možné, mohl se dozorcem stát i civilní občan pokud splňoval následující kritéria:

- a) Potencionální dozorce musel mít českou, slovenskou nebo jinou slovanskou národnost.
- b) Uchazeč musel být starší 21 let.
- c) Důraz byl kladen i na bezúhonnost a „spolehlivost“ uchazeče.
- d) Uchazeč musel být způsobilý, aby mohl zacházet se zbraní.
- e) Mužský uchazeč musel mít splněnou aktivní vojenskou službu.

Zároveň bylo stanoveno, že pro přijetí na post dozorce mají přednost ti uchazeči, kteří byli členy Svazu osvobozenekých politických vězňů a příslušníci zahraničního nebo domácího odboje. Dozorce přijímal ZNV na návrh ONV, resp. MNV nebo úřadu národní bezpečnosti. V případě přijetí uchazeče do služby musel nový dozorce na ONV (nebo MNV) složit slib, kterým stvrzoval, že bude dodržovat řád střediska a že je obeznámen s prací dozorce.

Dozorci pak měli být věrní ČSR a zachovávat její zákony. V případě porušení služební povinnosti hrozila dozorcům sankce za způsobenou škodu. Důraz byl také kladen na mlčenlivost. Byl přísný zákaz hovořit o pracovních záležitostech mimo tábor. Mlčenlivost se netýkala pouze dozorců v pracovním poměru, ale i bývalých dozorců, kteří ukončili pracovní poměr. V řádu pro dozorce je psáno i to, že nesmí od nikoho přijímat žádné dary a odměny, a to se týkalo i dozorců ve výslužbě.

Služební řád dokonce určoval, jak se mají dozorci chovat vně tábora: *„Dozorci musí vésti ve službě i mimo službu slušný a pořádaný život, zachovávat potřebnou kázeň a vyvarovati se všeho, co by jejich osobní vážnosti i vážnosti funkce,*

¹⁰² SOKA Havlíčkův Brod, Sběrné středisko Bedřichov, kart. č. 2, inv. č. 20. Směrnice pro správu a hospodaření v internačních, pracovních a sběrných střediscích od MV z roku 1946.

*kteřou zastávají, bylo na újmu. [...] Dozorci nesmějí vedle své služby míti žádné výdělečné zaměstnání nebo službu, anebo vyvíjeti takovou činnost, která se nesrovnává se svědomitým a nezištným plněním jejich služebních povinností.*¹⁰³

Ve službě samozřejmě musel dozorce plnit jemu zadané úkoly. Dále také musel dbát na to, aby „bylo zabráněno tajnému dorozumívání příslušníků střediska mezi sebou i s okolním světem.“¹⁰⁴ Bylo vyžadováno korektní chování i mezi dozorci samotnými. Ve službě byl zákaz hrát karty, kouřit či požívat alkohol. K internovaným se měli dozorci chovat přísně, nikoliv však agresivně. Na Němcích bylo dále zakázáno páchat fyzické násilí, ve výjimečných případech mohl dozorce využít fyzickou sílu k internovanému. Výjimečným případem se rozumělo – napadení dozorce, napadení internovaných mezi sebou, ničení majetku či při pokusu o útěk z tábora. Nesměly se udržovat styky se zadrženými, bylo zakázáno jim cokoli nosit a už vůbec ne předávat informace zvenčí. S internovanými bylo dovoleno komunikovat pouze za nezbytných okolností. Podotýkám, že se v táborech sloužilo ve dne i v noci, o svátcích i víkendech.

Dozorci museli nahlásit své bydliště, aby byli kdykoliv v případě nutnosti povoláni. V případě, že dozorce odjel na dovolenou, musel být vypracován plán nejbližšího návratu (nejkratší cesty). Velitel tábora mohl dozorcům nařídít, aby se dozorci na určitý čas nebo trvale nastěhovali do společného příbytku v táboře či jeho blízkosti.

Ve službě museli dozorci nosit upravený stejnokroj podle vzoru uniformy SNB. Uniforma však nesměla být opatřena odznaky, výložkami, knoflíky s distinkcí pro stejnokroj SNB. Na stejnokroji bylo přípustné nosit pouze znak města, který byl sídlem ONV (MNV) v jehož okrese se středisko nacházelo. Vrchní dozorce mohl být označený tenkou stříbrnou páskou na svém nárameníku. Stejnokroj musel hlídač nosit v perfektním stavu a řádně zapnutý. Mimo službu bylo zakázáno stejnokroj nosit.

¹⁰³ SOKA Havlíčkův Brod, Sběrné středisko Bedřichov, kart. č. 2, inv. č. 20. Služební řád pro dozorce /dozorkyně/ internačních, pracovních a sběrných středisek od MV z roku 1946. Oddíl II. Práva a povinnosti dozorců, s. 3.

¹⁰⁴ SOKA Havlíčkův Brod, Sběrné středisko Bedřichov, kart. č. 2, inv. č. 20. Služební řád pro dozorce /dozorkyně/ internačních, pracovních a sběrných středisek od MV z roku 1946. Oddíl II. Práva a povinnosti dozorců, s. 3.

Každý dozorce ve službě měl služební pistoli se zbrojním pasem. Na strážnicích mohli být dozorcí vyzbrojení puškou. Palné zbraně bylo dovoleno použít pouze v nejnepříjemnějším stavu nebo při sebeobraně. Před výstřelem vždy mělo předcházet důrazné slovní napomenutí. Při jakémkoliv použití zbraně se musel sepsat protokol, který ihned velitel odnesl okresnímu veliteli SNB.

Služební poměr skončil – uplynutím stanovené doby, na kterou byl dozorce přijat; oboustrannou výpovědí; smrtí dozorce; při hrubém porušení služební povinnosti či z důvodu trestného stíhání dozorce.

Služba byla rozdělena do několika skupin. Jednalo se o vnější službu; dozor u brány; vnitřní službu a dozor při práci.

Vnější služba – v případě, že tábor nedisponoval strážním oddílem SNB, museli dozorcí dbát o vnější bezpečnost střediska. Bylo zapotřebí strážit tábor před útokem zvenčí, před cizími osobami, které by informovaly internované o dění mimo tábor. Při vstupu cizích osob do tábora museli dozorcí tyto osoby kontrolovat. Dozorcí dále měli zamezovat cizímu vniknutí do tábora, zamezit útekům atp.

Tato služba byla vykonávána dozorcem s palnou zbraní, který volným krokem procházel úsek, který mu byl přidělen. V jiném případě mohl být strážný umístěn na strážní věž, kde ostražitě pozoroval dění kolem sebe. Až do svého vystřídání nesměl dozorce opustit jemu vyčleněný prostor. Bylo zakázáno si během služby jakkoliv vytvářet pohodlí. Rozkazy hlídač přijímal od vrchního dozorce či od velitele střediska. Při zjištění jakéhokoliv problému v táboře musel dozorce informovat své nadřízené. Výstřel do vzduchu signalizoval útek internovaného, požár nebo jinou závažnou událost.

Dozor u brány – tento dozor byl brán jako jeden z nejdůležitějších vůbec. Dozorce u brány dbal na to, aby byla brána neustále zamčená na zámek a aby se kolem ní nehoufovaly žádné nepovolané osoby, obzvláště v nočních hodinách. Bez povolení byl znemožněn každému civilovi vstup do tábora. Povolení vydával příslušný orgán. Osoby, které navštěvovaly tábor pravidelně (např. různí zásobovači potravin atd.), mohly obdržet permanentní písemné povolení. Občany, kteří dostali povolení pro vstup do tábora, po celou dobu jejich pobytu doprovázel jim přidělený dozorce. U brány se každý příchozí i odchozí návštěvník musel podrobit důkladné prohlídce, aby se zamezilo vnášení či vynášení zakázaných věcí. Prohlídky se vztahovaly i na

vozidla. Internovaní se mohli dostat mimo tábor pouze s dozorcím. Všem táborům bylo doporučeno, aby u brány byl zřízen elektrický zvonek, kterým by si mohl strážný zavolat pomoc v případě nouze.

Služba vnitřní – vnitřní strážci se starali o bezpečnost uvnitř tábora. Dohlíželi na to, aby internovaní dodržovali řád tábora či na dodržování ukázněnosti. V neposlední řadě dohlíželi na majetek tábora, aby nebyl rozkraden, poškozen nebo zničen. Jeden z dozorců byl určen i na dozorování v oddělení pro nemocné či přímo v kuchyni.

Dozorci dohlíželi na to, aby žádný ze zadržených neuprchl z tábora. Ve služebním řádu je doslova psáno: „*Alespoň jednou denně vykonají (dozorci, pozn. aut.) ve všech, jejich dozoru svěřených ubikacích, zevrubnou prohlídku dveří, oken, mříží, zámků, stěn, podlahy i stropu, kamen, záchodů, lůžek, skříní, umístěných polic atd. a přesvědčí se, je-li vše v pořádku, není-li někde nic nedovoleného a nebyly-li činěny přípravy k útěku.*“¹⁰⁵

Ráno i večer docházelo ke kontrolám na ubikacích, zdali se tam opravdu nacházejí všichni, kteří tam jsou evidováni. V případě, že se zjistilo, že na ubikaci někdo chybí, měl tuto skutečnost dozorce hlásit svému nadřízenému. Při návratech internovaných z práce docházelo k namátkovým kontrolám, kvůli přinášení nedovolených předmětů. Mělo se také dohlížet na to, aby se internovaní mezi sebou žádným způsobem nedomlouvali.

Po skončení denního režimu muselo být v táboře vše uzamčeno, včetně ubikací, kde spali zadržení. Všechna světla musela zhasnout až na kontrolní lampy a reflektory sloužící strážným k výkonu jejich služby. Důležité bylo, aby uhasl oheň v kamnech, neboť by případný požár měl fatální následky. Klíče od všech prostor se nesměly nikdy volně pokládat. Vždy se měly pečlivě ukládat na strážnici. V případě konce směny je strážný odevzdal svému nástupci.

Dozor při práci – tito dozorcí hlídali, aby ti internovaní, kteří byli určeni na práci, svévolně neopouštěli své pracovní pozice. Dále se starali o to, aby pracující pracovali pilně (např. zákaz větších hovorů), aby práci nesabotovali a aby použité náčiní bylo

¹⁰⁵ SOKA Havlíčkův Brod, Sběrné středisko Bedřichov, kart. č. 2, inv. č. 20. Služební řád pro dozorce /dozorkyně/ internačních, pracovních a sběrných středisek od MV z roku 1946. Oddíl III. O výkonu služby dozorcích, s. 11.

v pořádku vráceno na patřičné místo. Při přesunech na pracoviště byla opět zakázána komunikace s okolním světem, samozřejmě nesmělo dojít k útěkům. Utekl-li pracující, vydal se za ním jeden ze strážců. Pokud byl ve službě pouze jeden strážce, odvedl ihned všechny internované zpět do střediska a útěk nahlásil nadřízenému.

Všem internovaným bylo zakázáno křičet, zpívat, pískat a jakkoliv jinak hlučet. Dále se zakazovalo, aby se internovaní hádali a prali. Nesměli přistupovat k oknům. Dozorci také měli dohlédnout na to, aby nedocházelo k demolování a poškozování vybavení. V případě nedodržování zákazů byli internovaní napomínáni. Při opětovných napomínáních byli nahlášeni veliteli tábora, ten je pak mohl trestat podle domácích řádů. Svévolné trestání se zakazovalo.

V táborech se mimo mužských oddělení nacházela také ženská. Pro ženy byly zbudovány oddělené ubikace. V těchto ubikacích vykonávaly službu ženy, nikoliv muži. Mužům byl přístup na toto oddělení zakázán. V nezbytných případech (např. při kázeňských deliktech), mohl velitel tábora na ženské oddělení povolat muže.

Sběrný tábor Bedřichov

Obec Bedřichov (*Friedrichsdorf*) se nacházela v soudním okresu Štoky. V roce 1940 žilo v obci 2 478 obyvatel. Z tohoto počtu bylo 983 lidí německé národnosti,¹⁰⁶ to je cca 40 %. Německý živel tu tedy měl, oproti jiným regionům, celkem významné zastoupení. Na Štocku to však nebylo nijak zarážející. I v Bedřichově se občané dozvěděli o pražském povstání a již 7. května se podařilo převzít obecní úřad. Vznikl desetičlenný Národní výbor (NV), v čele s předsedou Karlem Strádalem. Rudá armáda osvobodila Bedřichov 9. května a v následujících dnech probíhaly „vyčišťovací akce“ od Němců schovávajících se v přílehlých lesích. Německý občanům byl postupně zabavován majetek.¹⁰⁷ Dne 10. května se ustanovil tříčlenný MNV.¹⁰⁸

¹⁰⁶ NA Praha, fond č. 1799, sign. 109-2/84. Přehled počtu německého obyvatelstva v protektorátu k 1. 3. 1940 podle jednotlivých měst.

¹⁰⁷ NEUWIRTH-MÍROVSKÝ, František (red.). *Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914-1918 a 1938-1945*. Havlíčkův Brod, 1946, s. 258.

¹⁰⁸ BABKOVÁ, T. *Internace*, s. 319.

Středisko vzniklo v sobotu 26. května 1945,¹⁰⁹ bylo situováno uprostřed obce Bedřichov a rozprostíralo se na obou stranách silnice vedoucí z Prahy do Jihlavy. Severní část tábora ležela na katastru města Jihlava. Přilehlé severní pozemky patřily podniku Moravskoslezské pily, závod Dřevostavba Jihlava II. Pro účely tábora byly zabrány dřevěné stavby zmiňované firmy. Jižní část patřila do katastrálního území obce Bedřichov. Celé středisko bylo členěno do několika částí. Jednalo se o tábory A1; A2; B; C s celkovou kapacitou 800 osob.

Tábor A1

Tento tábor byl ubytovací a nejprve byl oplocen ze dvou stran závodem Dřevostavba. Zbylé dvě strany byly posléze za státní finance obehnaný ostatným drátem na kůlech. Tato část tábora se sestávala ze třech baráků. Barák č. 1 měl rozměry 43 m x 12,5 m, barák č. 2 měl půdorysný rozměr 38 m x 8 m u baráku č. 3 to bylo 43 m x 12,5 m. Obytné budovy nebyly majetkem tábora, ale tábor je měl pronajaté. Mimo těchto budov zde ještě stály tři latríny, strážnice, dvě kůlny a studna.¹¹⁰

Barák č. 1 disponoval celkem třinácti obytnými místnostmi s častým rozměrem 7,5 m x 5 m, ale ne všechny místnosti byly identické (existovaly např. rozměry 5 m x 2,5 m; 3,75 m x 5 m aj.). Tato ubikace měla tvar obdélníku, uprostřed se táhla dlouhá chodba, ze které byl přístup do jednotlivých místností. Na obou koncích chodby nechyběly vchodové dveře. Každá místnost měla vlastní okno a výška místnosti od čisté podlahy ke stropu odpovídala přibližně 2,8 m.

Barák č. 2 neměl oproti předchozímu pravidelný obdélníkový půdorysný tvar, neboť se v jeho čele nacházela přístavba o dvou malých místnostech. Celkem zde bylo patnáct místností, z nichž devět bylo ubytovacích. Rozměry ubytovacích prostor se velmi různily (dvě místnosti měly rozměry: 5 m x 3,75 m; dvě: 3,75 m x 3,75 m; tři: 2,5 m x 3,75 m; jedna 2,5 m x 5 m). Všechny tyto místnosti měly okno a vlastní vchod z chodby. Jediná místnost (rozměr: 8,5 m x 5 m) měla svůj vlastní vchod se zádveřím

¹⁰⁹ ABS Kanice, Sběrné, internační a pracovní tábory a tábory nucených prací (TNP), E-1, Zemský národní výbor Praha (dále jen ZNV Praha), Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Sběrné středisko v Bedřichově (okres Havl. Brod) – likvidace (4. 9. 1947).

¹¹⁰ ABS Kanice, Sběrné, internační a pracovní tábory a tábory nucených prací (TNP), E-1, Protokol ze dne 28. srpna 1947 z ONV Havl. Brod.

z boku baráku. Tato místnost měla dvě okna. Obytné místnosti zabíraly největší část z celého baráku.

V tomto baráku se nacházela i táborová kuchyně (rozměr: 8,5 m x 5 m), zásobovací kancelář (rozměr: 3,75 m x 3,75 m), zásobárna potravin (rozměr: 6,25 m x 2,5 m + 2,5 m), táborová prádelna pro internované (rozměr: 2,5 m x 5 m). Boční přístavek rozdělily dvě místnosti. Bylo to skladiště věcí Fondu národní obnovy (FNO) s rozměry 3,75 m x 3,75 m a archiv střediska, jehož rozměr činil 2,5 m x 3,75 m. Výška baráku od podlahy ke stropu byla identická jako v předchozím případě, tedy 2,8 m. Celý barák č. 2 shořel 10. prosince 1946.

Barák č. 3 byl výhradně ubytovací. Pro ubytovací účely v něm bylo zřízeno dvanáct místností. Nejčastější rozměr ubytovacího pokoje v tomto baráku byl 7,5 m x 5 m (pět místností). Za zmínku rozhodně stojí dvě velké místnosti nacházející se v levé části ubikace. Oba pokoje měly společný vchod i zádveří zvenčí. Každá z těchto místností také měla dvě okna. Obě místnosti měly stejné rozměry – 11,25 m x 6,5 m. Byly to největší obytné místnosti v celém táboře. Výměra pokoje zabírala plochu více jak 73 m². Tyto pokoje byly určeny pro svobodné dívky. Výška místností v celém baráku dosahovala 2,5 m,¹¹¹ byla tak o 30 cm nižší než v obou předchozích případech.

Tábor A2

Tábor A2 je v pramenech zaevidován jako pomocný, přechodný či ubytovací. Oproti předešlému se podstatně lišil. Jednak byl o dost menší, nacházel se přímo na pozemku dřevozpracující firmy a vůbec nebyl oplocen. Z tohoto důvodu v něm byly koncentrovány osoby německé národnosti, které byly známé a důvěryhodné. Do prostoru tábora A2 byly situovány tři baráky.

Barák č. 4, svým půdorysným tvarem připomínal písmeno „L“, přičemž hlavní část tohoto baráku byla tvořena třemi místnostmi a zádveřím. Hlavní místnost byla ubytovací a měla rozměry 10 m x 12,5 m. Tato ubytovací místnost měla kapacitu 40 lůžek. Na ubytovací místnost navazovala místnost rohová (rozměr: 2,5 m x 2,5 m)

¹¹¹ SOkA Havlíčkův Brod, fond č. 194/2, kart. č. 5, inv. č. 31. Sběrné středisko v Bedřichově. Detailní náčrty jednotlivých táborů a jejich popisy. Nedatováno.

bez specifikovaného účelu. Vedle hlavní místnosti stával přístavek s nižší niveletou než u obytné místnosti, proto zde byla okna. Tato místnost měla velmi malé rozměry a sloužila jako odkladiště zavazadel internovaných. Z hlavní místnosti dále vedla krytá chodba o rozměrech 5,25 m x 1,25 m. Na konci chodby se nacházely dvě latríny oddělené příčkou.

Mimo baráku č. 4 byly k dispozici baráky č. 5 a č. 6. Oba tyto objekty byly stejného typu s rozměry 7,5 m x 6,5 m a s výškou 2,5 m od čisté podlahy. Dispozice každého objektu byla rozdělena do tří místností: předsínka (rozměr: 3,75 m x 1,25 m) a dvě obývací místnosti (rozměry: 5 m x 3,75 m; 6,25 m x 3,75 m). Každý z baráků měl kapacitu 10 dvoulužek.

Vedle tábora A2 byla od jmenované firmy pronajímána hala. Zde byli Němci před odsunem odbavováni a v neposlední řadě také sloužila jako sklad pro svršky internovaných. V areálu se nacházel i rybník. Němci měli vyznačenou trasu, jak se v táboře A2 pohybovat, neboť museli chodit přes sklad řeziva.¹¹²

Tato část celého sběrného střediska vznikla ihned 26. května 1945 a ten den se v táboře nacházelo prvních 68 Němců.¹¹³ Od počátku v něm byla kuchyně i kancelář. Už počátkem července byl tábor A2 vyklizen a místo něj byl pronajat tábor A1. Ovšem v polovině prosince 1945 se tábor A2 opět vrátil do nájmu a sloužil výhradně pro ubytování internovaných Němců.¹¹⁴

Tábor B

Tato část střediska fungovala jako nemocnice pro internované. Nacházela se dále od okolních dílčích částí. Tábor B byl symetrický obdélník, v jehož blízkosti vedla železniční trať. Dohromady zde bylo pět nemocničních ubikací, kuchyň se spíží,

¹¹² SOKA Havlíčkův Brod, fond č. 194/2, kart. č. 5, inv. č. 31. Sběrné středisko v Bedřichově. Detailní náčrty jednotlivých táborů a jejich popisy. Nedatováno.

ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Protokol ze dne 28. srpna 1947 z ONV Havl. Brod.

¹¹³ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Hlášení dle stavu k 1. X. 1946 ze dne 19. září 1946.

¹¹⁴ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách. E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Protokol ze dne 28. srpna 1947 z ONV Havl. Brod.

umývárna, byt lékaře, kancelář, čekárna, ordinace, místnost ošetřovatelky, porodní oddělení, oddělení pro spálu, pozorovací oddělení, „odvšivárna“, místnost pro lidi trpící záškrtem, latríny, studně, odpadová jáma, márnice, skladiště rozdělené do tří částí a konečně strážnice.

V každé ubikaci byla předsíňka a tři místnosti, z nichž dvě byly vytápěné. Velikost této ubikace byla 7,5 m x 15 m s výškou 2,5 m. Původní dvě kůlny byly přestavěny pro účely nemocnice. První z kůlen se celá vytápěla a byla dispozičně rozdělena do čtyř částí. První místnost sloužila nemocným se spálou a záškrtem (rozměr: 4 m x 3,5 m), další část měla funkci odvšivovací místnosti (rozměr: 2 m x 3,5 m), třetí část sloužila jako umývárna (rozměr: 1,5 m x 3,5 m) a poslední úsek byl vyčleněn pro prádelnu (rozměr: 2,5 m x 3,5 m). Výška místností byla jednotná a odpovídala velikosti 2,2 m. Druhá kůlna měla totožné rozměry včetně místností. Ty však sloužily k jiným účelům. Nechyběla zde márnice, sklad věcí nemocných (nebo soukromého majetku) a skladiště topiva. Každé oddělení mělo údajně vlastní latríny.¹¹⁵

Tábor C

Dominantou tábora C byl velký barák se správním oddělením a skladem. Byla zde strážnice, přístřešek či latríny. Tábor C stával mezi táborem A1 a táborem B na křižovatce silnic. V této části se nacházelo prostranství, na kterém se srocovali Němci před odsunem. V majetku ONV byl pouze přístřešek a strážnice.

Celou podlouhlou správní budovu protínala chodba s jedním vchodem a s oknem na jejím konci. Z chodby se přistupovalo do dvanácti místností. Třináctá místnost měla vlastní vchod a otopné zařízení. Dozorcům sloužila jako strážnice (rozměr: 2,30 m x 2 m). Ze tří místností o rozměrech 7,5 m x 5 m a výšce 2,5 m byla vytvořena skladiště. Tyto místnosti byly vytápěny pouze od února do května. Od poloviny baráku nalevo se naproti sobě nacházely menší místnosti s rozměry 2,5 m x 5 m. Z nevytápěné místnosti byl zbudován sklad svršků a bot. Z druhé protější místnosti, která se vytápěla, byla zbudována velitelská kancelář. Ostatních sedm

¹¹⁵ SOKA Havlíčkův Brod, Sběrné středisko Bedřichov, kart. č. 5, inv. č. 31. Sběrné středisko Bedřichov. Celkový hrubý náčrt – velikost asi 1:1000. Nedatováno.

místností mělo rozměr 7,5 m x 5 m, přičemž ve dvou místnostech byly školní třídy, ve třech se nacházely dílny, z jedné místnosti byla kancelář a z poslední se stal sklad oděvů, který se vytápěl pouze částečně.

Všechny místnosti v tomto baráku byly od února 1946 do letních měsíců vytápěny, protože zde byli „odsunovaní“ Němci, kteří si mohli sami vařit mimo táborovou kuchyni.¹¹⁶ Doplňuji, že tábor byl ze tří stran oplocen prkenným plotem od firmy Dřevostavba a z jedné strany byl obehán plotem drátěným, jehož stavba vznikla z prostředků ČSR.

Chod střediska a život uvnitř

Bedřichovské sběrné středisko spravoval do 26. srpna 1945 MNV Bedřichov. Od 27. srpna totožného roku do 31. prosince správu převzala vyšetřovací komise ONV v Havlíčkově Brodě a od 1. ledna 1946 byla správa střediska svěřena výhradně do rukou havlíčkobrodského ONV.¹¹⁷ Na kontroly do střediska několikrát týdně dojížděl poručík Vaňkát, který působil jako osídlovací referent při ONV Havlíčkův Brod. Na inspekční cesty se často vydával i oblastní velitel SNB z Pardubic – kapitán Kočička. V doprovodu oblastního velitele obvykle nechyběl ani odsunový referent – major Nehasil, rovněž z Pardubic. Nehasilova návštěva tábora se opakovala jedenkrát týdně.¹¹⁸

Velitelem střediska byl od jeho vzniku (26. 5. 1945) až do jeho konce (22. 3. 1947) Josef Sojka. Do funkce ho nejprve zvolil RNV v Bedřichově. Jeho zvolení pak ještě musel potvrdit de iure ONV Havlíčkův Brod. Poté se podílel na likvidačních pracích střediska. Ze služebního poměru ONV vystoupil k 30. dubnu 1947. Hospodářem a zástupcem velitele se stal jistý František Rychetský, zastávající tuto funkci od vzniku tábora až do 31. května 1947. Dalším zaměstnancem tábora byl Jan Rychetský původně pracující jako dozorce, později jako vedoucí zásobování. Účetním

¹¹⁶ SOKA Havlíčkův Brod, Sběrné středisko Bedřichov, kart. č. 5, inv. č. 31. Sběrné středisko v Bedřichově. Detailní náčrty jednotlivých táborů a jejich popisy. Nedatováno.

¹¹⁷ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Protokol ze dne 28. srpna 1947 z ONV Havl. Brod.

¹¹⁸ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Hlášení dle stavu k 1. X. 1946 ze dne 19. září 1946. Hlava 5.

se stal Matěj Vágner. Funkci zastával rok – od dubna 1946 do dubna 1947. Julius Půža pracoval jako kancelářský pomocník od května 1946 až do 31. prosince 1946.

Co se týče strážného oddílu je potřeba říci, že se původně skládal z jednoho velitele a tří strážných (od 26. května 1945 do konce roku 1946). Se zvyšováním počtu internovaných Němců bylo zapotřebí stavy dozorců zvýšit. Nejvíce dozorců v dějinách střediska bylo sedm. Celý oddíl byl placen zálohově za měsíční odměnu. Téměř všichni strážní byli ve výslužbě, až na dva, kteří pobírali invalidní rentu.¹¹⁹ K 1. říjnu 1945 ve středisku působilo zřejmě sedm strážných – mužů a jedna strážná určená pro ženskou oddělení.¹²⁰ Průměrný věk dozorce v tomto sběrném středisku dosahoval věku padesáti let. Dozorce byl za svoji práci odměňován většinou částkou okolo 2 000 Kčs až 2 500 Kčs za měsíc.¹²¹ Při komparaci s obdobnými středisky v sousedním politickém okrese Jihlava, dojdeme přibližně ke stejným výsledkům.¹²² Podle knihy služeb, kterou museli strážci pilně vést je zřejmé, že služba strážce trvala 12 hodin.¹²³ Veškeré provedené úkony pak dozorce pečlivě zapisoval do tohoto historicky cenného pramene.

Tabulka č. 4: Základní údaje o dozorcích, včetně jejich povolání¹²⁴

Dozorce	Rok narození	Bydliště	Předchozí zaměstnání	Funkce
Dozorce 1	1900	Luka nad Jihlavou	hlídač klíčové společnosti	prozatímní dozorce
Dozorce 2	1888	Staré Hory	pensista tabák. továrny	prozatímní dozorce

¹¹⁹ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Protokol ze dne 28. srpna 1947 z ONV Havl. Brod.

¹²⁰ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Seznam dozorců dle stavu k 1. říjnu 1945.

¹²¹ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, Jaroslav Škoda, strážmistr SNB v Jihlavě, úprava služebního poměru zaměstnanců sběrného střediska v Bedřichově (12. 12. 1948).

¹²² SOKA Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949 (dále jen OÚ – ONV Jihlava), kart. č. 1027, inv. č. 3999. Výkaz služebních požitků dozorců v internačních střediscích v Jihlavě. Nedatováno.

¹²³ SOKA Havlíčkův Brod, Sběrné středisko Bedřichov, kart. č. 1, inv. č. 1. Kniha služeb 1946-1947.

¹²⁴ SOKA Havlíčkův Brod, Sběrné středisko Bedřichov, kart. č. 1, inv. č. 1. Kniha služeb 1946-1947.

MEMO 2017/1

Dozorce 3	1889	Staré Hory	pensista tabákové továrny	dozorce
Dozorce 4	1893	Jihlava	pensista ČSD	prozatímní dozorce
Dozorce 5	1893	Bedřichov	četnický strážmistr	prozatímní dozorce
Dozorce 6	1898	Bedřichov	důchodce invalidní renty	dozorce
Dozorce 7	1894	?	pensista ČSD	prozatímní dozorce
Dozorkyně	1908	Bedřichov	v domácnosti	výpomoc

Tabulka č. 5: Základní údaje o administrativních pracovnících, včetně jejich zaměstnání¹²⁵

Pracovník	Rok narození	Bydliště	Předchozí zaměstnání	Funkce
Pracovník 1	1907	Bedřichov	úředník dosud činný ve svém oboru	velitel střediska
Pracovník 2	1908	Bedřichov	klempířský mistr	komisař (zástup. velitele)
Pracovník 3	1889	Jihlava	pensista ČSD	vedoucí administrativy
Pracovník 4	1897	Staré Hory	?	správce skladu a inventáře
Pracovník 5	1892	Bedřichov	štábní kapitán	kancelářský zaměstnanec

¹²⁵ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Příloha k hlášení D bod 2 / administrativní zaměstnanci (1946).

Němci, kteří se dostali do střediska, nebyli při přijímání vůbec osobně kontrolováni, mimo těch, kteří byli zařazeni až do posledních odsunů. Těmto byly, z neznámého důvodu, zabaveny peníze ihned při přijetí. Mimo této výjimky se Němci museli podrobit osobní prohlídce 2 až 3 dny před plánovaným odsunem. Na vše dohlíželi zástupci finanční a důchodkové kontroly, SNB a MNV. Dále se na kontrolách podíleli dva zaměstnanci střediska a dva příslušníci z řad internovaných Němců. Zabavené peníze byly evidovány jako příjmy střediska a posléze se zaúčtovaly do vybraných položek pro FNO. Cennosti internovaných zajišťoval pracovník důchodkové kontroly. Zabavené prádlo Němců se rozřídilo a vypralo. Po uschnutí se ukládalo do skladiště a při odsunech se vydávalo těm Němcům, kteří měli svá zavazadla pod předepsanou hmotností.

Na všechny internované schopné práce se vztahovala pracovní povinnost. Němci byli nasazováni na práce do okolních podniků a firem. Nebylo výjimkou, že některé Němce pracovně nasadili i do jiných politických okresů. Internovaní Němci z Bedřichova tak pracovali mimo jiné v okresech Humpolec, Ledec nad Sázavou, Chotěboř nebo Pardubice. Všichni pracující Němci byli vedeni v evidenčních knihách, ze kterých je zřejmé, že někteří se vraceli každý den do tábora, jiní nocovali v příslušných okresech, kde vykonávali své zaměstnání. Za pracující Němce vystavovalo středisko zaměstnavatelům účty. Němcům vracejícím se každý den do tábora byla přidělována hodinová mzda (viz tabulka č. 6 a č. 7). Jestliže podával zaměstnavatel pracujícím stravu, byl příslušnému Němci odečítán poplatek za stravu v rozmezí 10 až 20 Kčs za jídlo. V případě, že byl německý pracovník zaměstnán po delší dobu u jednoho zaměstnavatele, obdržel jakýsi pracovní výkaz, tedy obdobu pracovní knížky, ve kterém nechyběly osobní údaje o pracujícím a také údaje o mzdě, která mu měla být vyplacena. Pracující měl zdravotní pojištění a jeho mzda byla rozdělena následovně: 20 % ze mzdy se odvádělo na ONV Havlíčkův Brod, 80 % německému pracovníku zůstalo celých, nebo 20 % až 50 % ze zmiňovaných 80 % pak mohlo být připočítáno na účet střediska. Za práci Němců internovaných v Bedřichově si středisko za dobu své existence přišlo na částku 853 298, 70 Kčs.¹²⁶

¹²⁶ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138, s. 5. Protokol ze dne 28. srpna 1947 z ONV Havl. Brod.

Dále je třeba říci, že Němci dostávali svoji měsíční mzdu v hotovosti. Srážka 20 %, jenž se odváděla na ONV byla prominuta živitelům rodin, kteří měli minimálně tři děti nebo jiné rodinné příslušníky neschopné práce. Německá pracovní síla také musela být přihlášena k nemocenskému či úrazovému pojištění. Toto pojištění mohl zaměstnavatel odečítat ze mzdy pracovníka. Ovšem rodinný příspěvek hradil zaměstnavatel sám. Jestliže zaměstnanec pečoval o jedno nebo více dětí mladších 14 let, měl nárok žádat o rodinné přídavky u místní okresní nemocenské pojišťovny.

Zemědělství pracovníci pracovali 12 hodin ve všední den. V neděli a o svátcích se mohla požadovat po Němcích pouze nezbytná a nutná práce. Tím se rozumělo např. krmení nebo dojení dobytka. Za přesčasy zaměstnavatel vyplácel zaměstnanci hodinovou mzdu o 25 % vyšší a v neděli a o svátcích se mzda zvýšila o celých 50 %.¹²⁷

Nebylo neobvyklé, že někteří Němci pracovali trvale mimo tábor, kde byli i ubytováni. Jednou z německých žen trvale pracující mimo tábor byla např. Anna G. (narozená v roce 1916). Tato Němka pracovala jako zemědělská dělnice u zaměstnavatelky Kateřiny S. Zaměstnavatelka byla české národnosti a svojí živnost prováděla v nedalekém Rounku. Pracovnice Anna G. neměla vedenou pracovní knížku a měsíčně si vydělala 745 Kčs. Ovšem 20 % ze své mzdy odváděla na ONV v Havlíčkově Brodě a navíc ještě musela platit za stravu a byt. V jejím osobním evidenčním spise je rovněž obsažena podstatná informace upravující její statut: *„Upozorňujeme výslovně příslušné úřady, že osoba G. Anna výše uvedená zůstává i nadále příslušnicí našeho střediska, neboť v tomto nachází se její příbuzní /rodina/ a že je současně pro odsun již našim táborem zařazena a potřebné doklady a spisy provedeny. Osoba bude pak námi přímo odvolána ihned, jakmile přijde /s celou svojí rodinou/ na řadu.“*¹²⁸ Obdobných případů existuje celá řada.

Pracující Němci (ale zřejmě i nepracující) si velice často stěžovali na žalostný nedostatek stravy a na její jednotvárnost. Dále byli často nespokojeni s ubikacemi, ve

¹²⁷ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Mzdová sazba pro oblast Havlíčkův Brod v měsíci červen až září 1946.

¹²⁸ SOKA Havlíčkův Brod, fond č. 194/2, kart. č. 3, inv. č. 26. Seznam odeslaných na práci mimo tábor 1946-1947. Spis Anny G. ze dne 24. 11. 1946.

kterých prý byla zima, hlavně v nočních hodinách. Na to velitelství tábora reagovalo tak, že internovaným rozdalo veškeré přikrývky, které byly ve skladech.¹²⁹

Tabulka č. 6: Mužská mzdová sazba pro oblast Havlíčkův Brod¹³⁰

Muž (věk)	Měsíčně (Kčs)	Denně (Kčs)	Pojistná třída	Pojistné na zaměstnance (měsíčně)	Pojistné na zaměstnance (denně)
21let a více	865	28,85	6	102,90	3,43
18 až 20 let	850	28,35	6	102,90	3,43
16 až 17 let	730	24,35	6	102,90	3,43
do 16 let	580	19,35	5	84,90	2,83

Tabulka č. 7: Ženská mzdová sazba pro oblast Havlíčkův Brod¹³¹

Ženy (věk)	Měsíčně (Kčs)	Denně (Kčs)	Pojistná třída	Pojistné na zaměstnance (měsíčně)	Pojistné na zaměstnance (denně)
20 let a více	825	27,50	6	102,90	3,43
18 až 19 let	810	27	6	102,90	3,43

¹²⁹ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Stížnosti Němců (1946).

¹³⁰ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Mzdová sazba pro oblast Havlíčkův Brod v měsíci červen až září 1946.

¹³¹ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Mzdová sazba pro oblast Havlíčkův Brod v měsíci červen až září 1946.

MEMO 2017/1

16 až 17 let	670	22,35	5	84,90	2,83
do 16 let	560	18,65	5	84,90	2,83

Tabulka č. 8: Pracovní zařazení internovaných k 1. říjnu 1946¹³²

Druh zaměstnání	Počet mužů	Počet žen	Celkem
V zemědělství	82	80	162
V průmyslu a u ČSD	22	8	30
Různé výpomocné práce polodenní u osob práce méněschopných, starých, dobrovolně se hlásících např. k úklidu atd.	2	18	20
Práce táborové, personál v tábore, práce vykonávané nejvíce invalidy (?)	6	17	23
Celkem	112	123	235

Nezanedbatelnou složkou střediska byla nepochybně kuchyně. V kuchyni se pro internované začalo vařit dva dny po vzniku tábora, tedy 28. května 1945. O nákup potravin a jejich správné skladování se staraly čtyři pověřené osoby. Na jídelním lístku se velice často objevovaly brambory a černá káva (viz níže ukázka jídelníčku). Němci dostávali od MNV v Bedřichově potravinové lístky, za které se nakupovaly dané potraviny. V celém sběrném středisku vařila jedna kuchyně umístěná v táboře A1, v baráku č. 2. Po dobu dvou měsíců fungovala kuchyně i v táboře C. V táboře B, jenž se stal ošetřovnou, byla později také zřízena kuchyně. Pro služební personál nebyla zajištěna žádná specifická vývařovna. Český personál ani nedostával žádnou stravu vařenou ve sběrném středisku. Přebytky potravin ve skladech byly předány

¹³² ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Statistika střediska vykazující pracovní zařazení ke dni 1. 10. 1946.

v roce 1947 do sousedního sběrného tábora ve Štokách.¹³³ V kuchyni vařila německá kuchařka. V roce 1947 to byla Anna Müller, po této ženě v kuchyni vařila, nejspíš až do uzavření střediska, Christine Tonner. Koncem března 1947 připravovala jídlo už jen pro 13 – 19 strážníků.¹³⁴

Ke stravování v tomto středisku je ještě zapotřebí říci, že 10. listopadu 1946 vypukl v baráku, kde byla kuchyně, požár, který vznikl od sazí v komíně. Celá dřevěná budova lehla popelem. Škoda na shořelém baráku se vyšplhala do výše 150 000 Kčs. Shořely oděvy, ale hlavně zásoby potravin (např. 1 t brambor, 125 kg krup, 145 kg kávovin a další potraviny).¹³⁵ Plamenům neunikly ani mnohé archivní materiály.¹³⁶

Tabulka č. 9: Komparace jídelníčku všedních a svátečních dnů¹³⁷

8. IV. 1946	snídaně	černá káva	22. XII 1946	černá káva
	oběd	bramborová polévka		rajská omáčka s bramborem, vločková polévka
	večeře	černá káva		černá káva
9. IV. 1946	snídaně	černá káva	23. XII 1946	černá káva
	oběd	bramborová polévka		bramborová polévka s kroupami
	večeře	černá káva		černá káva
10. IV. 1946	snídaně	černá káva	24. XII 1946	černá káva
	oběd	omáčka a brambory		bramborová polévka s vločkami

¹³³ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Protokol sepsaný dne 28. srpna 1947 v kanceláři Okresního národního výboru v Havlíčkově Brodě. Stravování příslušníků střediska.

¹³⁴ SOKA Havlíčkův Brod, fond č. 194/2, kart. č. 1, inv. č. 14. Zápis střediskové kuchyně ve 24. zásobovacím období (1947).

¹³⁵ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Sběrné středisko v Bedřichově, požár. Hlášení velitele SNB Havlíčkův Brod ze dne 12. 12. 1946.

¹³⁶ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Protokol ze dne 28. srpna 1947 z ONV Havl. Brod.

¹³⁷ SOKA Havlíčkův Brod, fond č. 194/2, kart. č. 1, inv. č. 14. Kniha jídelních lístků 1947-1946.

MEMO 2017/1

	večeře	černá káva		bramborový salát, čaj ruský, 2 perníky, pšeničný chléb, marmeláda děti: místo bílého chleba dostaly ½ kg vánočky
11. IV. 1946	snídaně	černá káva	25. XII 1946	černá káva
	oběd	bramborová polévka		vločková polévka, sekaná pečeně s brambory a zelím
	večeře	brambory a červená řepa černá káva		černá káva
12. IV. 1946	snídaně	černá káva	26. XII 1946	černá káva
	oběd	bramborová polévka		houskové knedlíčky s rajskou omáčkou, bramborová polévka s kroupami
	večeře	černá káva		černá káva

Bedřichovské sběrné středisko se mimo jiné vyznačovalo i tím, že mělo vlastní ošetrovnu. Zbylá dvě střediska v regionu vlastní rozsáhlejší ošetrovnu nedisponovala. Od vzniku střediska v roce 1945 zdravotní službu vykonával lékař německé národnosti MUDr. Hájek. Tento lékař sloužil v internačním středisku v Jihlavě a do Bedřichova každý den docházel. Koncem září 1945 nastoupil do střediska další lékař. Tentokrát se jednalo o válečného zajatce MUDr. Kadeho. Lékař Kade musel brzy (7. listopadu 1945) ze služby odstoupit, neboť byl prošetřován vyšetřující komisí. Zanedlouho, konkrétně 5. prosince, nastoupil do výkonu lékařské služby další lékař – MUDr. Otto Böhm, který se rekrutoval z řad internovaných a v táboře bydlel se svojí rodinou. Böhm jako lékař pracoval ve středisku až do úplné likvidace sběrného zařízení. Střediskoví lékaři pobírali od 1. července 1946 měsíční plat. Každý z lékařů si měsíčně přišel na 1 600 Kčs. Zdravotní sestry byly ve středisku vždy minimálně dvě, maximálně pak šest. Plat dostávala pouze diplomovaná ošetrovatelka paní Žofie Ettrichová, která každý měsíc obdržela mzdu ve výši 1 200 Kčs.

Počátkem roku 1946 byla ze sedmi dřevěných domků v táboře B zřízena stálá ošetrovna o kapacitě 53 lůžek. Zřejmě nejdůležitější částí ošetrovny byla vlastní ordinační místnost, která byla podle pramenů „dobře zařízena“. Veškeré lékařské vybavení zapůjčila firma Dřevostavba. Těžko však soudit o jaké a jak kvalitní nemocniční vybavení se jednalo. V prostorách ošetrovny se dále nacházely dvě vany pro očištění nemocných, kuchyně, místnost pro ošetrovatelku, márnice i samostatné latríny pro každé oddělení. Z jedné z vedlejších budov se vytvořil sklad pro nezbytné vybavení.

O každém lékařském vyšetření se vedl zápis do knihy nemocných z iniciativy velitele střediska. Pro nemocné osoby, které se ocitly na lůžku, byly zřízeny chorobopisy. Veškeré písemné dokumenty z ošetrovny se při zániku střediska přemístily do sousedního střediska ve Štokách. Vrchní dozor nad německými lékaři vykonával MUDr. František Šlejška, pověřenec ONV v Havlíčkově Brodě. MUDr. Šlejška navštěvoval středisko vždy minimálně jednou týdně, v případě nutnosti i každý den.¹³⁸

Větší táborové nemocniční zařízení vzniklo v Bedřichově také proto, že se později do střediska dostávaly osoby z okolních vesnic, které trpěly závažnějšími nemocemi. Je znám případ žen, které přišly do střediska z blízkého Pávova, Zborné a Heroltic a podstatná část z nich trpěla pohlavními nemocemi. Nejprve byly nemocné ženy posílány do nemocničního tábora v Jihlavě, odtud se brzy vracely s tím, že je v sousedním táboře vyléčili, ale nebyla to pravda. Z tohoto důvodu vznikla v Bedřichově větší ošetrovna než v Bartoušově či Štokách.¹³⁹ Často také docházelo k tomu, že nemocní Němci byli z okolních středisek posíláni do bedřichovské nemocnice.¹⁴⁰ Nemocné ženy se pak soustředily do určité místnosti, kde probíhalo léčení pod dohledem MUDr. Hájka, díky němuž se nemocné ženy podařilo zcela vyléčit.

¹³⁸ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Protokol ze dne 28. srpna 1947 z ONV Havl. Brod.

¹³⁹ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Hlášení dle stavu k 1. X. 1946 ze dne 19. září 1946. Hlava 2. Zdravotní stav ve středisku.

¹⁴⁰ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, Internační a jiná střediska, evidence ONV v Havlíčkově Brodě (19. 2. 1946).

V září 1945 se ve středisku s novými internovanými Němci rozšířil břišní tyfus. Nakažení tyfem byli posíláni do zemské nemocnice v Jihlavě. V celé historii střediska se vyskytlo několik druhů infekčních chorob (viz tabulka č. 10), které se podařilo včas identifikovat a posléze vyléčit. Tím se nepochybně zabránilo jejich rozšíření. V lednu roku 1946 se nemocnice rozšířila o několik obytných budov, které předtím patřily firmě Dřevostavba. Nemocnice prošla rekonstrukcí a postupně v ní byly vybudovány oddělení: vnitřní, chirurgické, infekční, porodnické a izolační s „odvšivárnou“. Každé oddělení bylo rozděleno na mužské a ženské.

Od 1. února 1946 do 1. října totožného roku bylo zaznamenáno celkem 261 případů těžšího onemocnění. V tomto časovém intervalu se ambulantně léčilo dohromady více jak 300 nemocných. Nejvyšší počet onemocněných se vyšplhal na číslo 45. V průměru však na nemocničních lůžkách leželo denně asi 25 osob. Od vzniku střediska do 1. října 1946 zemřelo v táboře 23 osob. Ve všech případech se jednalo o seniory a všichni zemřeli ve zdejší střediskové nemocnici.

V různých hlášeních se také často objevuje informace o tom, že se do střediska velice často dostávaly zavšivené osoby. Personál tábora zjistil, že přibližně 20 % až 50 % z nově příchozích Němců mělo vši. Ovšem středisko opouštěli pouze ti Němci, kteří byli úplně odvšivení.¹⁴¹

Tabulka č. 10: Přehled chorob s nejvyšším počtem pacientů do října 1946¹⁴²

Nemoc	Počet případů
Angina	83
Srdeční choroby	33
Operace malého charakteru	30
Svalový a kloubový revmatismus	25
Zkornatění	17
Psychické choroby	13

¹⁴¹ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, Hlášení dle stavu k 1. X. 1946 ze dne 19. září 1946. Zdravotní stav ve středisku.

¹⁴² ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, Hlášení dle stavu k 1. X. 1946 ze dne 19. září 1946. Zdravotní stav ve středisku.

Tuberkulóza	12
Svrab (těžších případů)	10
Rakovina	9
Břišní tyfus	8

V hlášení z 1. října 1946, které posílal velitel střediska Sojka na ministerstvo vnitra, se můžeme dozvědět, že s internovanými Němci bylo údajně zacházeno „jako s lidmi majícími tělo i duši“.¹⁴³ Toto tvrzení může být zavádějící, protože mnohé prameny z různých koutů Československa svědčí o brutalitě a sadistických praktikách některých strážců věznic a středisek. Ještě v druhé půli roku 1945 se dozvídáme o hrůzách páchaných na civilistech, a to i na těch českých.¹⁴⁴

V hlášení od velitele střediska dále stojí, že Němci ve sběrném zařízení vždy dodržovali vysokou pracovní a morální úroveň. Časem se vytratily i krádeže, které se objevovaly s nově příchozími Němci.¹⁴⁵ Toto tvrzení lze opět konfrontovat s neoficiálními prameny, kdy např. v Kadani došlo dozorcem k zbičování šestasedmdesátileté Němky, která pro své stáří odmítla nastoupit do nařízené práce.¹⁴⁶

Nicméně dobrou kázeň se podařilo v Bedřichově udržet, mimo jiné i proto, že nově internovaní Němci byli velice poslušní. Ovšem i zde se několikrát přihodilo, že Němci odmítli nastoupit do práce, kvůli bídě stravě. Podle jídelníčku nebyla strava

¹⁴³ Toto tvrzení může být zavádějící, neboť např. T. Staněk hovoří o žalostných podmínkách ve střediscích. Viz STANĚK, T. *Odsun*, s. 68-69.

¹⁴⁴ Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), fond KPR Důležité 1947 (dále jen fond D 1947) Anonymy, kart. č. 261, sign. D 11169, inv. č. 1509, D) Stížnosti na zacházení s Němci apod. Anonymní dopis adresovaný prezidentu republiky ze dne 27. července 1945.

Viz index 144. Tato svědectví se dochovala v anonymních dopisech adresovaných prezidentu Benešovi. Například v nejmenovaném městě u Prahy, kde byla ve věznici držena česká devatenáctiletá dívka za to, že se stýkala s Němcem. Věznění trvalo minimálně 10 týdnů. Brutalitu členů MNV dokazuje následující citace z dopisu od sestry vězněné: „Členové Národního výboru přišli do cely opilí, poručili jí vysvléci se do naha, ztřískali jí tak surově, že její tělo bylo jako mapa, ostříhali jí překrásné vlasy a po bití jí pol-évali (sic!) vodou. Toto se opakovalo několik nocí po sobě. [...] Moje matka a otec byli tak nešťastní, že jí matka chtěla propašovat jed, aby se otrávil a sebe chtěla otrávit také.“

¹⁴⁵ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Hlášení dle stavu k 1. X. 1946 ze dne 19. září 1946. Chování Němců a zacházení s nimi.

¹⁴⁶ AKPR, fond D 1947 Anonymy, kart. č. 261, sign. D 11169, inv. č. 1509, D) Stížnosti na zacházení s Němci apod. Anonymní dopis adresovaný prezidentu republiky (1945).

nikterak bohatá. O svátcích se sice přiděly potraviny zvyšovaly, ale ani tak strava nebyla adekvátní. Děti v táborech chodily do táborové „učebny“, kde probíhala jejich výuka. Vyučovali zde přímo internovaní němečtí učitelé, kteří měli vystudovanou pedagogiku. Na celou edukaci dohlížel český řídicí učitel z Bedřichova. Z vyučování měly být pořizeny fotografie, které se odevzdaly na velitelství střediska. Fotografie dále sloužily nejspíše k propagandě, aby se středisko před okolním světem prezentovalo v dobrém světle.

Kázeň Němců se změnila k horšímu společně s příchodem asi 600 osob z okresu Polička, dne 25. března 1946. Od této doby ve středisku platila přísnější pravidla, která nejsou v pramenech blíže specifikována. Další zpřísnění pravidel nastalo v červenci 1946 s příchodem Němců z Ledečska. Do střediska se totiž dostaly „pochybné“ osoby, které údajně „neměly základní smysl pro pořádek, kázeň a čistotu“. Kvůli této skutečnosti udělilo velitelství střediska několik trestů, jež mělo plně v kompetenci. Jednalo se např. o umývání toalet či komunikačních prostor. Tito Němci byli brzy odsunuti za hranice Československa, a proto se kázeň několikanásobně zlepšila. V říjnu 1946 si dozorcí stěžovali, že dobrovolná kázeň, která byla dominantní v celém roce 1945, byla roku 1946 hrubě narušena. Velitelství si nevědělo s neposlušnými Němci rady. Ve vzduchu visela myšlenka ještě většího zpřísnění pravidel. Běžně se stávalo, že Němci odmítali chodit do práce, práci bojkotovali nebo ji vykonávali sporadicky. Díky tomu si na ně zaměstnavatelé stěžovali. Práci nejvíce bojkotovali osoby vyňaté z odsunu a ostatní se jimi inspirovali.¹⁴⁷

Od samého vzniku tábora se pochopitelně objevovaly různé incidenty/konflikty mezi internovanými Němci a dozorcí. K velmi závažnému incidentu došlo v létě 1945, kdy z neznámých důvodů byl přímo v ubikaci strážcem postřelen občan německé národnosti. Při této nešťastné události navíc zemřelo ve stejné ubikaci dítě, které bylo zastřeleno strážní puškou.¹⁴⁸

Při příchodech Němců, působících v různých vojenských a polovojenských organizacích, byly posíleny zejména noční hlídky. Členové těchto organizací se

¹⁴⁷ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č.

138. Chování Němců a zacházení s nimi (19. 9. 1946).

¹⁴⁸ Incident vyšetřovala SNB a celý případ skončil u okresního soudu ve Štokách.

údajně vůči strážcům chovali velmi drze a sebevědomě. Tábor A ve dne hlídal jeden dozorce, v noci dva. V tomto táboře bylo internováno maximálně 750 osob. Tábor B, stejně jako tábor C, byl hlídán jedním dozorcem ve dne i v noci. Dozorci se střídali vždy po dvanácti hodinách. Během existence střediska bylo několik dozorců vyměněno, neboť měli problémy se zákonem.¹⁴⁹

Likvidace střediska

Dne 6. ledna psala okresní bezpečnostní komise při ONV v Havlíčkově Brodě dopis na oblastní osídlovací komisi (referát odsun Němců) v Pardubicích, ve kterém navrhovala zrušení bedřichovského sběrného tábora. Důvodů na zrušení komise uvedla hned několik. Prvním z důvodů bylo, že středisko bylo umístěno v budovách firmy Dřevostavba. Každý měsíc se muselo platit firmě nájemné ve výši 6 000 Kčs. Jednotlivé budovy byly od sebe dosti vzdálené a po shoření kuchyně se objevovaly další komplikace. Druhým důvodem prý bylo, že při propuštění personálu střediska by se ušetřilo cca 30 000 Kčs za měsíc. Tato částka se rovnala součtu měsíčních platů zaměstnanců tábora. Pracovní síla personálu by se následně využila v hospodářství při plnění dvouletky. Třetím důvodem bylo to, že se v lednu 1947 ve středisku nacházelo pouze 240 Němců, kteří mohli být převezeni do středisek ve Štokách a Bartoušově. Tyto střediska totiž nebyly plně obsazeny a vyhovovaly po všech směrech.¹⁵⁰

Osídlovací úřad v Pardubicích neotálel a už 8. ledna 1947 napsal vyrozumění, v němž stálo, že s likvidací sběrného střediska souhlasí, avšak doporučilo několik pokynů. V první řadě se mělo s převozem Němců z Bedřichova počkat, než přejde vlna mrazů. Úřadovna dále psala, že o tom jak bude převoz probíhat, se musí nejprve poradit. V úvahu připadaly pouze dvě možnosti – vlakem po železnici nebo nákladními automobily. Transport nákladními auty se zdál pravděpodobnější, protože

¹⁴⁹ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Střežení střediska (19. 9. 1946).

¹⁵⁰ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Návrh na zrušení sběrného střediska v Bedřichově ze dne 6. 1. 1947.

byl v tomto případě levnější a efektivnější.¹⁵¹ Dodávám, že likvidace středisek byla dána směrnicí.¹⁵²

Veškeré inventární, ale i spotřební předměty byly převezeny do střediska ve Štokách. Kancelářské zařízení (papír, razítka atp.) bylo předáno na ONV v Havlíčkově Brodě. Stejně tak i všechny spisový materiál. Fotografie pořízené v táboře poslal velitel Sojka na MV do Prahy. Do nezbytných oprav při likvidaci tábora bylo investováno 17 259,60 Kčs. Vkladní knížka a běžný účet ve Spořitelně města Jihlavy, kterými disponovalo středisko, byly zrušeny 15. září 1947 velitelem střediska. Zbytková částka – 7 544,60 Kčs byla připsána státu.¹⁵³

Dne 22. března 1947 byla ukončena činnost střediska s odchodem posledních Němců.¹⁵⁴ Veliteli střediska Sojkovi skončil pracovní poměr 30. dubna 1947.¹⁵⁵ Celé středisko definitivně zaniklo dne 28. srpna 1947.¹⁵⁶ Od 26. května 1945 do 1. října 1946 prošlo střediskem celkem 4 843 osob, přičemž 4 059 z nich bylo odsunuto.¹⁵⁷

4. Závěr

Lze konstatovat, že konec války přinesl další problémy. Československá vláda se rozhodla vypořádat se s Němci žijícími na území ČSR po svém. I na Havlíčkobrodsku

¹⁵¹ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Návrh na zrušení sběrného střediska v Bedřichově – odpověď k návrhu ze dne 6. 1. 1947 od Osídlovacího úřadu v Pardubicích ze dne 8. 1. 1947.

¹⁵² ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Sběrné středisko v Bedřichově – likvidace č. 105/47-VII ze dne 8. 1. 1947 Osídlovacího úřadu v Pardubicích (14. 1. 1947).

¹⁵³ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Sběrné středisko v Bedřichově – likvidace. K č. j. 35831/47 – účt. ze 7. ledna 1948 (24. 1. 1948).

¹⁵⁴ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 75, inv. č. 138. Protokol sepsaný dne 28. srpna 1947 v kanceláři ONV v Havlíčkově Brodě. Předmětem protokolu byla likvidace sběrného střediska v Bedřichově ve smyslu výnosu ministerstva vnitra ze 16. ledna 1947 č. 1.622-28/12-1946-41-Vb/3.

¹⁵⁵ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Sběrné středisko v Bedřichově – likvidace (4. 9. 1947).

¹⁵⁶ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Sběrné středisko v Bedřichově – likvidace (4. 9. 1947).

¹⁵⁷ ABS Kanice, ZNV Praha, Zemský velitel internačních středisek v Čechách, E-7, kart. č. 22, inv. č. 26. Hlášení dle stavu k 1. X. 1946 ze dne 19. září 1946. Hlava 12. Statistika prošliých osob střediskem (26. 5. 1945 – 1. 10. 1946).

operovaly oddíly RG, které měly na svědomí několik obětí a zničených životů. Později vznikala střediska určená pro internaci Němců. Jedno z takových středisek bylo vybudováno 26. května 1945 v Bedřichově. Celý objekt se členil do čtyř táborů. Každý z táborů měl specifický účel. Objekt byl střežen strážci. Sbor dozorců se skládal ze sedmi mužů a jedné ženy s průměrným věkem 50 let. Jejich směna trvala 12 hodin a každý z hlídačů pobíral měsíční plat. Internovaní Němci byli rovněž posíláni do zaměstnání, kde dostávali bídou mzdu. Často si stěžovali na málo stravy a na zimu v ubikacích. Problémem se také stala častá přelidněnost střediska způsobená odkládáním transferů. I když *Domácí řád pro sběrná střediska* určil, že každý internovaný má nárok na vlastní lůžko, praxe byla mnohdy jiná.

Ve středisku byly zřízeny dvě učebny pro výuku dětí, dále zde stála ošetrovna s ordinujícím německým lékařem, ale není známo, na jak vysoké úrovni byla zdravotní péče. Stejně tak z dostupných pramenů nelze zjistit, jak moc korektní byli strážci vůči internovaným. Museli bychom znát výpovědi pamětníků, abychom tomuto bádání dali další rozměr. Středisko zaniklo 22. března 1947 a prošlo jím více než 4 800 osob z různých regionů.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

ABS Kanice

- fond Sběrné, internační a pracovní tábory a tábory nucených prací (TNP)
 - Zemský velitel internačních středisek v Čechách

ABS Praha

- fond Různé bezpečnostní spisy po roce 1945

AKPR

- fond Kanceláře prezidenta republiky (Důležité – 1947)

NA Praha

- fond Osídlovací komise při ÚV KSČ (KSČ – ÚV 23)
- fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě

SOKA Havlíčkův Brod

- fond Sběrné středisko Bedřichov

SOKA Jihlava

- fond Drobné písemnosti jednotlivců
- fond Okresní úřad – Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949

Literatura

BABKOVÁ, Teresa. Internace německého obyvatelstva během „divoké“ fáze nuceného vysídlení obyvatel německé národnosti, zrádců a kolaborantů z jihlavského jazykového ostrova očima pamětníků. In *Češi a Němci na Vysočině: Soužití, rozdělení, dialog, spolupráce: [Sborník příspěvků z česko-rakouské odborné konference]*. Havlíčkův Brod, 2014, s. 309-341. ISBN 978-80-87302-22-4.

BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945: Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*. Praha, 2002. ISBN 80-7260-070-2.

BRYANT, Chad. *Praha v černém: Nacistická vláda a český nacionalismus*. Praha, 2012. ISBN 978-80-257-0790-6.

DRAŠNER, František. *Jak město ke svému čtvrtému názvu přišlo*. Havlíčkův Brod, 2005. Bez ISBN.

GLASSHEIM, Eagle. *Cleansing the Czechoslovak Borderlands: Migration, Environment, and Health in the Former Sudetenland*. Pittsburgh, 2016. ISBN 9780822964261.

HAHN, Eva. *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*. Praha, 1996. ISBN: 80-901533-7-2.

HAHN, Eva – HAHN, Hans. *Die Vertreibung im deutschen Erinnern: Legeden, Mythos, Geschichte*. Paderborn – München – Wien – Zürich – Schöningh, 2010. ISBN 978-3-506-77044-8.

HAHN, Eva – HAHN, Hans. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Praha, 2002. ISBN 80-7220-117-4.

KAREL, Jan. *Německá menšina na Německobrodsku 1939-1945*. Pardubice. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta. Ústav historických věd, 2015. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. René Novotný.

KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: „Malá retribuce“ v českých zemích a Treštní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha, 2015. ISBN 978-80-200-2475-6.

KVAŠ, Karel. *Husitská doba na Havlíčkobrodsku v událostech a památkách*. Havlíčkův Brod, 1974.

NEUWIRTH-MÍROVSKÝ, František (red.). *Havlíčkobrodsko v národním odboji 1914-1918 a 1938-1945*. Havlíčkův Brod, 1946.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa, 1945–1947*. Praha, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu - srpnu 1945*. Praha, 1996. ISBN 80-85241-99-4.

STANĚK, Tomáš. *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha, 2005. ISBN 80-7285-062-8.

STANĚK, Tomáš. *Tábory v Českých zemích 1945-1948*. Opava, 1996. ISBN 80-902075-3-7.

ŠAFARĚK, Petr. Mýty a legendy o nuceném vysídlení Němců. Zásadní analýza německého „vzpomínání a zapomínání“. In *Soudobé dějiny* 20, 2013, č. 3, s. 415-444.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *České dějiny, díl I/5: Středověká kolonisace v zemích českých*. Praha, 1938.

VYBÍHAL, Jiří. *Jihlavsko ve stínu říšské orlice*. Jihlava, 2012. ISBN 859-55-7650-165-2.

O autorovi

Mgr. Jan Karel (*1992) vystudoval bakalářský program Historie a Ochrana hmotných památek na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice. Na stejné univerzitě vystudoval navazující magisterský obor Kulturní dějiny se specializací na soudobé dějiny. V roce 2017 úspěšně obhájil diplomovou práci s názvem *Poválečný odsun z Havlíčkovobrodská 1945–1947*. V současné době působí jako historik a archivář v Centru hasičského hnutí v Přibyslavi.

e-mail: jan1.karel@centrum.cz